

Marijos vaidmuo tūkstantmečių kaitoje

Tarptautinė mariologijos konferencija Lietuvoje

Kęstutis A. Trimakas

Balandžio 28-29 d. Kaune Lietuvos Marijonų provincija ir jų talkininkai surengė tarptautinę konferenciją tema „Marija — Motina ir Mokytoja“. Jos tikslas: atkreipti dėmesį į Atpirkėjo Motinos vaidmenį šių laikų Bažnyčioje, aptarti pasiaukojimo Jai reikšmę ir apžvelgti Marijonų pamaldumo Marijai savitumus. Konferenciją aplankė trys vyskupai: Kauno arkivysk. Sigitas Tamkevičius, SJ, Vilniaus arkivysk. Juozas Zemaitis, MIC, ir Šiaulių vysk. Eugenijus Bartulis, o taip pat — Marijonų vienuolijos generalas kun. Mark Garrow iš Romos. Įvadinį žodį tarė Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakulteto dekanas mons. dr. Vytautas S. Vaičiūnas. Konferencijai vadovavo Lietuvos Marijonų provincijos kun. dr. Vytautas Briilius, MIC. Pagrindinius pranešimus skaitė du Liublino katalikų universiteto ir du Lietuvos teologai: Sv. Rašto egzegzetas kun. lic. Vaclovas Aliulis, MIC, ir Vytauto Didžiojo universiteto teologijos doktorantų šiuolaikinės mariologijos studijų vadovas prof. kun. Kęstutis A. Trimakas.

Dviejų tūkstantmečių Marija

Šia tema pranešimą skaitė kun. dr. Kazimieras Pek, MIC. Pasinaudodamas kardinolo Yves Congaro plačia studija, jis apžvelgė visą dviejų tūkstantčių metų mariologijos istoriją, ją padalindamas į dvi dalis: pirmasis tūkstantmetis buvo skirtas Marijai daugiau iš Jos žemiško gyvenimo perspektyvos, o antrasis — iš dangaus perspektyvos. Pirmajame tūkstantmetyje buvo mėginama: 1. atkurti Marijos žemiško gyvenimo pilnesnį vaizdą; 2. gvilinti temą, kad Ji yra Naujoji Ieva; 3. visad mergelė; 4. visada šventa (ši tema vedė į Nekaltojo Prasidėjimo paslaptį); 5. pagrįsti ir patvirtinti, kad Ji yra Dievo Motina; 6. Bažnyčios tipas, atvaizdas ir pavyzdys jos namams. Antrajame tūkstantmetyje visa teologija tampa vis labiau susisteminta, o Mariologija — atskira jos šaka. Pirmasis atskirą traktatą apie Mariją parašė jėzuitas Suarez 1592 m. Vystoma Ma-

rijos privilegijų teologija: 1. Jos tarpininkavimas; 2. Nekaltasis Prasidėjimas; 3. Jos dangun Paėmimas. Tokiu būdu Marijos temos gerokai atitrūko nuo kitų teologijos šakų, svarstančių dieviškuosius Asmenis ir Bažnyčią. Ant-rasis Vatikano susirinkimas kryptį pakeitė nagrinėdamas Švč. Marijos ryšį su Kristumi ir Bažnyčią. Jis pasiūlė, svarstant apie Ją, daugiau naudotis Šventuoju Raštu ir liturgi-ja.

Trečiojo tūkstantmečio Marija

Prof. kun. Stanislovas Napierkowski, OFM, tęsė šią istorinio pobūdžio teologinę temą, tik nebe apžvalgą, o tarsi projekciją į ateitį. Jis gvilde-no klausimus: 1. kokios Marijos sąvokos iš praeities nepasiimi ir 2. kokių žvilgsnių į ją ateityje žiūrėti. Nepriimti-na Marijos sąvoka buvo išga-lėjusi praeityje, bent kai ku-riuose Bažnyčios sluoksniuose: tai — Marija gailestinga, Dievui esant rūšiam. Teolo-gas Jungmann (Geist und Le-ben) taip aiškino šios sąvokos atsiradimą: senovės Europoje visgatai, užsikrėtę arionų ere-zija, kuri Kristų pripažino vien Dievu, ne žmogumi. Sau-godamiesi tos erizijos, ispanai ypač pabrėžė Kristaus die-viškumą, ignoruodami Jį kaip žmogų ir tarpininką tarp žmonių ir Dievo. Jo vieton tarpininkais buvo laikoma Jo Mo-tina ir šventieji. Gailestingoji Motina buvo vaizduojama kaip apginanti žmones nuo Dievo Tėvo rūstybės (paveiks-le, kaip laužanti Jo rūstybės strėles, taikomas į žmones). Toks iškreiptas Marijos suvo-kimas yra klaidingas ir ne-priimtinas.

Beprasidedantiam tūkstant-metyje Švč. Marija reikia su-vokti ne atakartai, bet visos teologinės tikrovės kontekste, ir Ją esant išganyto istorijos vyksme. Ji turi būti suprasta, kaip veikianti kartu su die-viškaisiais Asmenimis, pvz., juk pati Šventoji Dvasia žmones veda pas Kristų, o Jo Motina yra tos Dvasios pripil-dyta. Tad ir Jos tarpininkavi-mas yra Šventosios Dvasios tarpininkavimo kontekste.

Kitoje paskaitoje tema „Ma-rija — krikščioniškojo dvasin-

gumo pavyzdys“ prof. Napier-kowski Švč. Marijos vaidme-niui panaudojo didžiojo teolo-go Hansa Urs von Baltasar Dievo dramos idėją. Sukūri-mas ir atpirkimas yra šios di-dingos dramos atidengimas. Dievas Tėvas yra jos rezisie-rius, Jo Sūnus — pagrindinis veikėjas. Šalia Jo — Jo Moti-na, o taip pat kiti. Pasaulis yra scena. Ši drama tęsiasi per visą žmonijos išganyto is-toriją. Ji vyksta kiekviename laikotarpyje, taigi — ir dabar. Marija tebeveikia ir šiuo metu. Kaip teigia teologas J. Ratzinger, Marija apsiereikia ir dabar. Tad Mariją reikia ir dabar priimti ne vien kaip išklausančią mūsų prašymus, bet kaip šiuo metu Bažnyčioje veikiančią Motiną. Ji — pir-moji Kristaus mokinė, pirmoji krikščionė, visiškai atsidavusi Dievui. Ir mes — ne vien pa-syvūs prašytojai, bet taip pat veikiantys, kaip ir Ji: atsakin-gi už aplinkos švarą, už kitus, už ligonius, už piligrimines keliones ir už katalikišką spaudą, ir evangelizuojantys kitus. Paskaitininkas užbaigė primindamas, kad didelis lie-tuvių tautos turas yra Aušros vartų Marija, *Mater misericordiae*, gailestingumo Motina, kuri kaip tokia atspindi Die-vo gailestingumą ir yra to gai-lestingumo ženklas, vaisius ir instrumentas.

Šiais laikais apsiieškianti Marija

Prof. kun. Kęstutis Trima-kas šią temą tęsė toliau. Savo apžvalgoje „Dievo Motinos Marijos apsiereiskimai XX šimtametyje ir jų reikšmė žmonijai“ jis prisiminė encikli-koje *Atpirkėjo Motina* po-piežių Joną Paulių II pabrė-žus „Kristaus Motinos išskirti-nį buvimą (ir veikimą — K.T.) istorijoje, ypač paskutini-aisiais metais, vedančiais į 2000-uosius metus“. Šis Po-piežiaus pabrėžimas sutampa su kardinolo Ratzingerio teig-niu, kad Marija ypač dažnai apsiereikia šiais laikais. Šalia įprastinės dvasinės motinys-tės Bažnyčioje, Marija veikia ypatingu būdu dažniau apsi-ereiskimais budindama žmo-nes iš dvasinio snaudulio. Gvadelupeje 1990 m. Jonas Paulius II Ją pavadino „Evangelizacijos žvaigždė“. Iš

Tūkstantmečio Madona.

Eugenijos Kriaučiūnienės nuotr.

daugelio Jos apsiereiskimų atrenkami trys: Lurde (1858 m.) ir Fatimoje (1917 m.) — abu Bažnyčios pripažinti ir Medjugorėje (nuo 1981 besite-siantys jau 20 metų), Po-piežiaus ir daugelio vyskupų laikomi antgamtiniais, — tikru Lurdo ir Fatimos tęsiniu ir išsipildymu. Tarp šių trijų pastebimas prasmingas, pro-gresuojantis ryšys: Lurde Švč. Marija pasirodė ryte; Fa-timoje — vidudienį; Medju-gorėje — vakare. Lurde Ji pa-sivadino Nekaltojo Prasidėji-mu (tyra pradžia); Fatimoje — Rozinio Karalienė (rozinis — Jėzaus ir Marijos gyvenimo apmąstymų tiesus kelias, ke-lias gyventi su Jais); o Medju-gorėje — Ramybės, Taikos Karalienė (ramybė ir taika yra Dievo dovana, vaisius gy-venantiems darnoje su Dievu ir žmonėmis).

Apsiereiskusios skatinimai ryškėjo: Lurde trumpai — at-gaila; Fatimoje ryškiau — malda bei auka už nusi-dėjėlius ir pasiaukojimas Jos Nekaltiausiajai Širdžiai; Medjugorėje — atsiverti ir per-maldą surasti Dievo kiekvie-nam paskirtą kelią liudyti Dievo meilę kitiems ir taip rasti savo vietą žmonių išga-nymo istorijoje. Šiais laikais, kai nuogastavimo (Kierkega-rd) ir beprasmybės (Frankl) amžiuje buvo paskelbta, jog Dievas „mirė“ (Nietzsche), žmonijos Motina ateina pa-tvirtinti, jog Dievas yra gyvas, ir ruošti liudytojus, gyvenimu parodančius, jog Jis yra žmo-nių ramybės ir prasmės šaltinis.

Pamaldumas ir pasišventimas Marijai

Po Švč. Marijos vaidmens apžvalgos du prelegentai svarstė, kokių būdu atsiliiepti Jai, o per Ją — Dievui.

Pamaldumo pavyzdžiai

Kun. dr. K. Pek savo prane-šime nurodė keletą pamaldu-mo formų, kaip: 1. pagerbimas (veneratio), anksčiau vadinamas cultus hyperdulia, tik Dievas yra garbinamas; 2.

meilė Jai (delectio); 3. kreipimasis į Ją, sveikinimas („Sveika, Marija“) ar prašy-damas („Tavo apgynimo šau-kiamės“) ar net kreipimasis į Dievą, pagardinant Jį ar dekojant Jam, kad sukūrė Ma-riją; 4. pasiaukojimas, savęs patikėjimas Jai ir 5. sekimas Ja — gyventi, melstis, dirbti kaip Ji arba su Ja.

Pasišventimo vaisiai

Kun. K. Trimakas svars-tė, kokie vaisiai noksta Mari-jai pasišventusiojo sieloje. To tema: „Pasišventimo Marijai vaidmuo religinei ir dvasinei žmogaus brandai“. Kristus yra Marijos Idealas. Nuo pat Ne-kaltojo Prasidėjimo Ji vis la-biau panėšėjo į savo Sūnų. O Ji tampa idealu Jai pasi-šventusiems asmeniui: Ji pade-da jam tapti panašiu į Kristų. Tai įvyksta Dievo palytėjimais (malonėmis), pokalbiu su Juo (kaip Marija darė) ir pašau-kimo įvykdymu. Jai pasišven-tęs asmuo tuo pačiu subręsta psichologiniu požiūriu, tapda-mas vienkartinu (individuali-ja pagal Jungą), vispusiškai darniu (integracija, pagal All-port, E. Erikson) ir tuo pačiu atrandančiu galutinę Prasmę (pagal Frankl).

Marijonų pamaldumas Marijai

Du marijonai, kun. lic. V. Aliulis ir kun. mag. P. Chud-zik, apžvelgė Marijonų vienuo-lijos pamaldumo Marijai kil-mę ir savybes. Pastarasis svarstė trijų didžiųjų marijonų pamaldumą: Mariją: tai Mari-jonų vienuolijos steigėjas kun. Stanislovas Papčinskis (1631-1701), antrasis marijonų vado-vas kun. Kazimieras Višinskis (1700-1755) ir atkūrėjas pal-arkivysk. Jurgis Matulaitis (1871-1927). Steigėjas padėjo pamatus: 1. ypatingas pamal-dumas Marijos Nekaltajam Prasidėjimui: *Immaculata Mariae Conceptio sit nobis sa-lus et protectio* Marijos Nekal-tasis Prasidėjimas tebūna mūsų išganymas ir apsauga; ir 2. pamaldumo kryptis: nuo

Bernardas Brazdžionis

ANGELŲ LELIJA

Pro amžino pragaro tamsą beribę
Prasiskleidei Tu, Angelų Lelija,
Kad gimtų pasauly Taika ir Ramybė,
Kad meilė žydėtų žmogaus širdyje.

Ir ten, kur prie antkapių motinos stovi,
Pakilo giesmė, tartum balsas varpų,
Pavasario pumpurus kryžiai sukrovė,
Ir šaukė Excelsior gelmės kapų.

Ir šaukė ekstazėje mirštantį žemę,
Ir šaukė tamsoj ištremtųjų minia,
Ir akys išvydo, kaip švinta sutemė
Skliautai Dievo rankos stebuklų ugnia.

O Tu, o tautų pamintųjų Laukoji
Nauja Evangelija skausmo širdy,
Per jūrą mirties į gyvybės rytu,
Kaip verkiantį kūdikį žmogų vėdi

Į ten, kur pro pragaro tamsą beribę
Pražydusi Tu, Angelų Lelija,
Kare — duodi Taiką, o vėtroj — Ramybę
Ir uždegi laisvę vergų širdyje.

NEMIRTINGOJI

Nemirtingoji, tu esi visos
Mano kelionės vedanti žvaigždė,
Pilna pavasario gyvybės ir šviesos
Skrendi pirma, nei krikščianti kregždė,

Kad eitčiau aš pro juodas bedugnes
Ir nenuplūčiau, galvai apsisukus,
Kad eitčiau ten, kur lauki tu manęs,
Kai kalnus sups nepermatomas rūkas.

Ir aš seku tave visu keliu
Tenai, baltais sparnais mane kur moji, —
Ir su tavim lengvai aš mirti galiu
Ir amžiais gyvas būt, Nemirtingoji!

Apolinaras Bagdonas

DANGAUS KARALIENEI

Saulės takais žengi Tu
O Dangaus Karalienė,
Žvilgsnį siunti į žemę,
Tą vargingąjį slenį.

Mes lyg rudenio paukščiai
Nežinioj pasiklydę,
Vargo dienų prispausti,
Liūdnam dienas palydim.

Tavo akių palaimė,
Mūsų širdis lai siekia,
Šioje ilgoj kelionėj
Vilties žvaigždė žibeki.

Marijos prie Jėzaus. Jis įkūrė vienuoliją 1673 m. Plėtimo darbą tęsė kun. Višinskis. Jam vadovaujant, marijonai įsikūrė Marijampolės vie-tovėje. Rusijai panaikinus vie-nuolijas, vėliau, t.y., 1909 m., kun. Jurgis Matulaitis caro valdžiai nežinant, marijonus atkūrė.

Kun. lic. V. Aliulis palygino marijonų steigėjo kun. Stanis-lovo Papčinskio gyvenimą ir pamaldumą su vienuolijos atkūrėjo kun. (vėliau arkivys-kupo) Jurgio Matulaičio gyve-nimu bei pamaldumu. Jų gyve-nimo keliai buvo panašūs. Abu daug kentėjo kūnu ir sie-la; abu nepaprastai stengėsi tarnauti Dievui ir žmonėms, ir abu buvo ypatingai pasišven-tę Marijai. Vienuolijos steigėjo kun. Papčinskio pamaldumas Marijai buvo *kristotipinis*, t.y., kai žiūrima į Marijos pana-šumą su Kristumi: kadangi Marija geriausiai pažino Kristų, tai, sekdamas Ją, ge-riausiai seksime patį Kristų. Palaimintasis Jurgis Matulai-tis įvedė ekleziotipinius

brožus: t.y., Marijos, kaip Bažnyčios narės, pavyzdžiu vienuoliai tarnauja Kristui ir Bažnyčiai. Tie brožai randa-mi Marijonų vienuolijos da-bartiniuose įstatuose.

Ši konferencija buvo ne abs-traktų ar teoretinių mintių forumas. Švč. Marija buvo parodyta realiai, — taip, kaip Ji yra: įkvepianti žmones sek-ti Jos Sūnų savo gyvenimu ir veikla. Tokio iš Dievo Motinos sklindantio įkvėpimo labai reikia Lietuvai, patiriantiai tiek ekonominį, tiek dvasinį neprikėlių. Švč. Marija šiais laikais pripažįstama kaip su Sūnumi veikianti žmonių iš-ganyto istorijoje. Tikimasi, kad ir Lietuvoje Jai pasišven-tusieji vis labiau taps ne tik pamaldūs, bet ir veiklus Dievo liudytojai savo aplinkoje. Kaip ir dera, šį Švč. Marijos vaid-menį ir Jos sekėjų uždavinius Lietuvoje iškelia tėvai marijo-nai, kurių vienuolijos tikslas kaip tik yra tarnavimas Kris-tui ir Bažnyčiai per Mariją.

Akademines sielovados konferencijos dalyviai Vilniaus universiteto senato posėdžių salėje.

Lietuvos ir Čikagos psichiatrių bendradarbiavimas tęsiasi

Sigita Plioplienė, M.D.

Daugiau nei prieš metus prasidėjęs projektas „Vilnius-Čikaga 2000“ pasiekė naują tarpsnį. Tai yra pažangi psichiatrijos bendradarbiavimo programa tarp Illinois universiteto Psichiatrijos departamento ir Lietuvos psichiatrijos. Prieš metus, gydytojai P. Janickas, M. Gaviria, S. Dennison, S. Plioplienė, farmakologė B. Winnans bei T. Bogutienė iš Illinois universiteto nuvykome į Vilnių ir ten surengėme trijų dienų biologinės psichiatrijos konferenciją. Ją aplankė didelis būrys Lietuvos medikų ir ne tik psichiatrijų. Šių susitikimų metu paaiškėjo, kad jau nauji psichiatrijų karta Lietuvoje aktyviai siekia naujų žinių, puikiai kalba angliškai ir nori iš esmės pagerinti esamą psichiatrijos sistemą. Sumanėme Illinois universitete įkurti mokslinę stažuotę, kurios metu gydytojai galėtų patobulinti savo žinias ir išmokti naujų psichiatrijos gydymo bei tyrimo metodų. Gegužės 11-20 d. Čikagoje viešėjo gydytojai psichiatrijai Julius Neverauskas ir Solveiga Volkavičiūtė, dirbantys Kaune, „Neuromedos“ centre. Jie buvo pakviesti atstovauti Lietuvos komitetui ir toliau vystyti šio projekto uždavinius. Abu gydytojai visą savaitę praleido intensyviai dirbdami, tačiau noriai pasidalino savo mintimis.

— Gerbiami kolegos, papasakokite apie savo vizitą į Čikagą tiksliau.

— Šio vizito metu mes turėjome keletą tikslų. Planuojame kartu su Psichiatrijos departamentu Illinois universiteto Čikagoje mokslininkais bendrus mokslinius tyrimus smegenų magnetinės stimuliacijos srityje. Tai labai nauja mokslinė sritis pasaulyje, daug žadanti, gydyti įvairias depresijas ir kitus psichikos sutrikimus, net ir tais atvejais, kai vaistai neefektyvūs. Tyrimams iš UIC pusės vadovauja prof. dr. P. Janickas, iš Lietuvos pusės — med. dr. J. Neverauskas ir habil. dr. R. Bunevičius. UIC mums teko išlaikyti savotišką „egzamėną“, kurio metu klinikos vadovai įsitikino, kad mūsų klinikiniai įgūdžiai leidžia naudoti tas pačias, kaip ir JAV, metodus tyrimams atlikti. Džiaugiamės, kad individualiai buvome apmokyti naudoti kliniškai skales, reikalingas praktiniam darbui ir moksliniams

Dr. Julius Neverauskas ir dr. Solveiga Volkavičiūtė prie Illinois universiteto Medicinos centro Čikagoje.

tyrimams. Kitas mūsų svarbus tikslas buvo sukurti mokslinę stažuotės programą Čikagos Illinois universiteto Psichiatrijos departamente. Ši stažuotė būtų skirta jauniems Lietuvos psichiatriams, besidomintiems mokslu. UIC Psichiatrijos departamentas priimtų po 1-2 gydytojus iš Lietuvos ir per metus paruoštų juos taip, kad jie galėtų savarankiškai tęsti mokslinius tyrimus Lietuvoje. Taip pat turėjome puikią galimybę iš artiau susipažinti su Psichiatrijos departamentu darbu. Dalyvavome ligonių konsultavime ir aptarime, mokslinių tyrimų planavime, medicininių procedūrų metu ir t.t.

— Dr. Neverauskas, esate „naujos“ kartos psichiatrijas. Jūs aktyviai ieškote plačių kontaktų su viso pasaulio psichiatrija, siekiate naujų mokslų žinių ir jas taikote kasdieniniame darbe. Kaip matote Lietuvos psichiatrijos dabartį ir ateitį?

— Šiuo metu Lietuvos psichiatrija išgyvena pereinamąjį laikotarpį. Į Lietuvą jau vėžiasi naujos idėjos, atsiranda naujos tyrimų ir gydymo galimybės, tačiau kartu dar galima pastebėti gana stiprų, ypač senosios kartos psichiatrijų, nenorą tobulėti, dirbti, pakeisti savo požiūrį į ligonius ir jų gydymą. Dažniausias psichikos ligos, kuriomis serga Lietuvos žmonės yra depresija, psichosomatiniai susirgimai ir alkoholizmas. Ypač didelė problema yra alkoholizmas ir dėl jo atsiradę psichikos sutrikimai. Deja, vis daugiau Lietuvos jaunuolių pra-

deda vartoti narkotikus. Šias problemas gali padėti spręsti tik sugebantys dirbti naujomis sąlygomis specialistai. Didelį impulsą psichiatrijos vystymui davė tarptautinių farmacinę bendrovių atliekamas darbas. Jos remia gydytojų tobulinimąsi, organizuoja konferencijas, kursus, spausdina ir platina straipsnius bei kitą literatūrą. Pažangūs profesionalai jungiasi į organizacijas, iš kurių bene aktyviausiai veikia Lietuvos biologinės psichiatrijos draugija, vadovaujama habil. dr. Roberto Bunevičiaus. Draugija išleido kol kas vienintelį Lietuvos psichiatrijos ir praktinį psichiatrijos žurnalą, sunkiomis finansinėmis sąlygomis organizuoja konferencijas, kuriose paskaitas skaito lektoriai iš JAV ir kitų šalių. Pavyzdžiui, dr. Sigita Plioplysi iniciatyva ir pastangų dėka 3 dienų psichiatrijos kursą skaitė žymūs lektoriai iš Čikagos Illinois universiteto. Manau, kad tokie aktyvūs, savo darbą mylintys, specialistai tik ir užtikrins psichiatrijos vystymąsi Lietuvoje.

— Kaune Jūs įkūrėte privačią psichiatrijos kliniką „Neuromeda“. Papasakokite plačiau apie šį centrą.

— Aš vadovauju Neuromedos Medicinos centrui, kuris buvo įkurtas 1994 metais. Tai viena pirmųjų privačių ir didžiausių medicinos įstaigų Lietuvoje, besispecializuojanti psichiatrijos srityje. Šio centro išskirtinis bruožas yra tai, kad jame dirbantys profesionalai — specialistai aktyviai dalyvauja tarptautiniuose moksliniuose tyrimuose. Šiuo metu ruošiamas labai perspektyvus mokslinis darbas magnetinės smegenų stimuliacijos srityje. Šis gydymo metodas leidžia padėti net ir sunkiai įvairiomis depresijų formomis sergantiems ligoniams, tame tarpe tiems, kuriems nepadaeda jokie vaistai. Mūsų centre gydosi dažniausiomis psichinėmis ligomis sergantys asmenys (sunkiomis depresijų formomis, psichosomatinėmis ligomis, alkoholizmu). Centre dirbantys gydytojai yra aukštos kvalifikacijos ir jie skiria daug dėmesio savo tobulinimuisi. Jie dažnai yra kviejami skaityti paskaitas kitiems psichiatriams įvairių renginių metu ir daryti pranešimus per TV. Neuromedos centras negauna jokios finansinės paramos iš valstybės, tačiau vis tiek stengiasi įnešti savo indėlį į Lietuvos psichiatrijos mokslą. Pradėjus naudoti magnetinės stimuliacijos gydymą ir mokslinius tyrimus, Lietuvos psichiatrijai šioje sri-

tyje atsidurs tarp išsivysčiusių valstybių mokslininkų, dalyvaujančių kuriant visiškai naujas, labai efektyvias gydymo programas. Juolab, Lietuva psichiatrijos mokslo srityje iki šiol tikrai neturėjo kuo pasigirti. Džiaugiuosi, kad Neuromedos medicinos centras, net ir sunkiomis finansinėmis sąlygomis, negadamas lėšų iš valstybės, didelių jo specialistų pastangų dėka, gali atlikti tokius konkurentabilius darbus.

— Dr. Neverauskas, Jūs esate populiarius medicinos žurnalo *Gydymo menas* iškūrėjas ir leidėjas. Kaip sekasi dirbti šioje, nepaprastai svarbioje, srityje?

— Medicininės literatūros leidimas, be gydomojo darbo, yra kita, labai svarbi, mūsų veiklos sritis. Prieš šešerius metus buvo pradėtas leisti leidinys medikams, kuris šiuo metu yra didžiausias ir populiariausias medicinos leidinys, skirtas profesionalams Lietuvoje. *Gydymo menas* turi daug įvairių priedų gydytojams ir farmacininkams. Iki to laiko Lietuvos medicina rėmėsi žiniomis, gautomis iš rusiškų, dažnai labai pasenusių vadovėlių. Pradėjus leisti žurnalą *Gydymo menas*, stengiamės gydytojus supažindinti su pačiomis naujausiomis ligų nustatymo ir gydymo galimybėmis iš išsivysčiusių Vakarų valstybių. Įdomu yra tai, kad daugeliu atvejų teko net kurti specialius, naujus, lietuviškus terminus medicinos naujovėms apibūdinti. Pastangos nenuejo veltui ir šiuo metu *Gydymo menas* tapo bene svarbiausiu gydytojų informavimo šaltiniu Lietuvoje. Jį užsiprenumeruoja maždaug kas trečias Lietuvos gydytojas. O mūsų leidykla šiuo metu yra didžiausia besispecializuojanti medicininės leidybos srityje ir leidžianti daugiau kaip 10 pavadinimų įvairių periodinių medicininių leidinių, skirtų specialistams ir visuomenei.

— Dr. Volkavičiūtė, kokie bus reikalavimai Lietuvos psichiatriams, norintiems stažuotis Psichiatrijos departamente Illinois universitete?

— Reikalavimai gydytojams bus tikrai nemaži. Reikia būti išlaikius anglų kalbos TOEFL egzaminą, domėtis moksliniu darbu, turėti galimybę metams išvažiuoti iš Lietuvos ir norėti daug bei sunkiai dirbti čia, Amerikoje. Tačiau tokia stažuotė sudarytų unikalią galimybę įgauti tvirtą teorinį ir praktinį pagrindą darbui Lietuvoje. UIC Neuropsichiatrijos departamentu vadovo prof. Gaviria žodžiais tariant, pas jį metus pasistažavęs gydytojas galėtų savarankiškai tęsti pradėtus tyrimus ir net mokyti šių tyrimų finansavimui gauti reikiamas lėšas iš įvairių pasaulinių fondų. Didelį Lietuvos gydytojų susidomėjimą ir norą gilinti žinias rodo tai, kad profesorius iš UIC paskaitų 2000 m. birželio mėn. klausė apie 400 psichiatrijų ir neurologų. Todėl galvojame, kad ambicingų, norinčių gauti labai gerą išsilavinimą, gydytojų tikrai atsiranda. Vietos komitetas Lietuvoje artimiausiu metu visomis galimomis priemonėmis išplatins informaciją apie galimybę stažuotis Čikagoje ir pradės rinkti pareiškimus. Bene svarbiausia sąlyga stažuotei yra tinkamas kandidatų atrinkimas, kuris vyks dviem etapais: pirmasis bus Lietuvoje, kur specialus komitetas pagal griežtai UIC nustatytus kriterijus atrinks keletą kandidatų į vieną ga-

M. Biržiškos skaitykla Vytauto Didžiojo universitete.

Duris atvėrė Profesorių skaitykla

Balandžio pabaigoje Vytauto Didžiojo universitete duris skaitytojams atvėrė Mykolas Biržiškos Profesorių skaitykla. Ji įsikūrė tose patiose patalpose, kuriose iki šiol buvo J. ir E. Sinkių Periodikos skaitykla (ši persikėlė į gretimas, erdvesnes patalpas). Dabar Humanitarinių mokslų fakulteto antrajame aukšte veikia

Mykolas Biržiška.

limą vietą. Antras — vyks Čikagoje ir čia esantys pareigūnai iš gautų dokumentų ir telefonu pakalbėję su galimais kandidatais išrinks gydytoją, kuris gaus stažuotę. Pagrindinė problema bus finansavimas, kuris vienam stažuotojui, UIC rezidentūros skyriaus duomenimis, yra maždaug 30,000 dol. per metus. Bandytume ieškoti kuo daugiau įvairių finansavimo šaltinių, tarp jų iš oficialių Lietuvos institucijų, kurios turėtų būti suinteresuotos psichiatrijos vystymu Lietuvoje, nes psichiatrija yra viena mažiausiai išvystytų medicinos sričių Lietuvoje. Tai rodo vien tik savitųjų skaityklų Lietuvoje, kurios yra bene didžiausias pasaulio ir daugiau kaip 4 kartus viršija JAV vidurkį.

— Ar Lietuvos Psichiatrijos organizacijos ir kitos oficialios struktūros paremtų šios stažuotės procesą? Tai bus nelengvas darbas, surandant ne tik reikiamą finansavimą, bet ir tinkamus žmones.

— Dabar pagrindinį organizacinį darbą su stažuotės programa dirba Lietuvos Biologinės psichiatrijos draugija, kuriai vadovauja vienas iš dviejų habilituotų psichiatrijos daktarų Lietuvoje R. Bunevičius. Kreipsimės į visas institucijas, tarp jų ir oficialias Lietuvos psichiatrijos struktūras, kurios suinteresuotos gydytojų ruošimu.

— Dr. Volkavičiūtė, pa-

ir Didžioji skaitykla, ir Lietuvos fondo Užsienio kalbų skaitykla, ir Profesorių bei Periodikos skaityklos.

Naujojoje puikiai įrengtoje skaitykloje vienu metu gali dirbti 15 žmonių, dėstytojų ir mokslo darbuotojų paslaugoms du kompiuteriai bei įvairių sričių informaciniai leidiniai, žinyai. Universitete reikalinga turi dėstytojų kambarį, todėl dėstytojai prieš paskaitas ar per pertraukas tarp paskaitų nelabai galėdavo atrasti ramesnę vietelę susikaupimui. Dabar tokia vieta atsirado: patogūs, puikiai suprojektuoti baldai, parankinės knygos, kompiuteriai — dabar dėstytojas paskaitų papildymui ar fakto, detales patikslinimui gali išnaudoti kiekvieną laisvą minutę.

Universiteto rektorius prof. Vytautas Kaminskas, atidarydamas Profesorių skaityklą, kalbėjo apie Mykolą Biržišką, jo nuopelnus nepriklausomy-

bės laikų Vytauto Didžiojo universitetui, primindamas, kad 1922-1925 ir 1937-1938 m. profesorius buvo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto dekanu, 1926-1927 m. universiteto rektoriumi. Jo vardu pavadinta skaitykla taip pat įsikūrė Humanitarinių mokslų fakultete.

Skaityklos atidarymo metu kalbėjęs prof. Leonas Gudaitis priminė ir pristatė M. Biržiškos liuanistikai ir kultūros istorijai skirtus darbus ir rimtas studijas. O nuveikta Lietuvoje ir išsivijoję tikrai daug tyrinėta senoji lietuvių literatūra, Vilniaus universiteto istorija, ne vienas darbas skirtas Vilniaus krašto istorijai.

Prof. Alfred Erich Senn, kuris šiuo metu dėsto Vytauto Didžiojo un-te, prisiminė bendravimą su prof. M. Biržiška 1956 m. Rašydamas savo disertaciją, jis buvo aplankęs M. Biržišką. Profesorius jį mieliai konsultavo, vėliau A. E. Senn susirašinėjo su Biržiška, kuris jaunam mokslininkui atsiuntė net savo nuotrauką. Šią nuotrauką skaityklos atidarymo metu A. E. Senn padovanojo universiteto bibliotekai, įteikdamas ją bibliotekos vedėjai Janinai Masalskienei. Nuotrauka papildė prof. Biržiškai skirtą parodą, kurią parengė bibliotekos darbuotojos.

Naujosios skaityklos sienas puošia Kanados lietuvių dailininkų Anastazijos ir Antano Tamošaičių darbai, kuriuos bibliotekai padovanojo Juozas Danys, taip pat gyvenantis Kanadoje. Po atidarymo šurmulio jau rytojaus dieną skaitykloje prasidėjo darbas, ir pirmieji skaitytojai turėjo progą įvertinti visus skaityklos privalumus.

Dalia Kuiziniene

PREMIJA LIETUVIUI MOKSLININKUI

Tarptautinė draugija heteroklinei chemijai 2001 metų premiją suteiks Queens universiteto (Kanadoje) profesoriui Viktorui Snieckui, kuris atrado naujus būdus gaminti vaistus — nuo miligramų iki kilogramų. Draugijos suvažiavimas ruošiamas Yokohama, Japonijoje, liepos 29-rugpjūčio 3 d. Prof. Viktoras Snieckus jau laimėjo Amerikos chemijos draugijos premiją, kuri jam bus įteikta Čikagoje rugpjūčio pabaigoje.

Saulius Šimoliūnas

Reda Repeckaitė ir dr. Julius Neverauskas, apsilankę Draugo redakcijoje.

Jono Kuprio nuotrauka

JAV LB Kultūros tarybos ruošėjų Poetijos dienų Čikagoje rengėjai ir programos dalyviai. Pirmoje eilėje iš kairės: Algirdas Titus Antanaitis, poetai svečiai iš Lietuvos Nijolė Miliauskaitė ir Vytautas Bložė, prof. Violeta Kelertienė, Kultūros tarybos pirm. Marija Remienė; II eil.: Leonas Narbutis, Violeta Drupaitė-Cole, Aušrelė Sakalauskaitė, Algimantas Barniškis. Jono Kuprio nuotrauka

Lietuva skolinga Bložei

Tas gegužės 19 d. vakaras Čikagos Jaunimo centre buvo dviem, todėl turėčiau atsiprašyti poetės N. Miliauskaitės, kad susikoncentruosiu tik ties Blože. Žinau, ji supras. Bložės — žmogaus ir poeto — likimas buvo skaudus. Laikas nelaukia ir norisi bent pavėluotu dėmesiu kompensuoti prarastą jo laiką. Nijolei dar viskas prieš akis. Jai neteko ir neteks pakartoti savo vyro gyvenimo, nors, kaip rodo jos poezija, ir jos gyvenimas buvo ne rožėmis klotas. O kurio mėnapiuko, jeigu jis buvo tikras ir norėjo būti laisvas, buvo rožėmis klotas anuo metu, mūsų gyventu laikui...

Kai poetai lankėsi *Draugo* redakcijoje, o tai buvo likus keletui dienų iki jų pasirodymo Čikagos poezijos mitybos, Bložė pasakė, kad jie *Drauge* sulaukė tiek dėmesio, kiek nesulaukė per visą savo gyvenimą, bet *Draugas*, žinoma, nesugebės kompensuoti to, ką šis žmogus prarado ar neturėjo galimybės įgyvendinti. Tik dabar, Amerikoje, jis pirmą kartą prakalbo apie tikrąją savo biografiją. Vakaro metu perskaitęs eilėraštį apie Staliną, kurį parašė 1956 m. ir kurio anais laikais nedrįso net užrašyti, pasakė, kad ir šiandien už tokių eilėraščių Lietuvoje galima gauti peilį ir nugarą. Žinoma, ne nuo kišenavagių...

Kai Vytautas Bložė išėjo prieš auditoriją Jaunimo centre, sudrebėjo mano širdis: ar supras, ar priims? Išėjo prieš salę nukankinta Lietuva: akla, kurcia, palaikė aksomo kelnėm ir jūreiviskais marškiniais... Man atrodė, kad laikė egzaminą ne Bložė, o išeivija: ar geras gyvenimas neišugdė joje tuščių miescionų. Ačiū Dievui, pasakiau sau pasibaišus vakarui ir atsileidus įtampai, viskas gerai.

Atsiprašau skaitytojų, kurie tikisi Kultūriniam prieide surasti protingos to vakaro recenzijos ar iškilnių žodžių apie meną. Mano mintys, deja, sukasi apie buitį, apie gyvenimą. Bložių atvažiavimas į Ameriką labai aštriai kontrastavo su nesena Čikagoje vykusia akcija — Valdovų rūmų atstatymu. Štai prieš mus stovi nualintas didelis poetas Vytautas Bložė. Jeigu jo gyventas laikotarpis būtų palankesnis, šiandien jis stovėtų prieš mus su smokingu ir varlyte po kaklu — tai ne tik dvarininko, bet ir apsišvietusio, patrioto tėvo sunus. Okupantai atėmė iš jo turtą, nukankino tėvą, iš-

niekino seserį, atėmė sveikatą motinai, patį „auklėjo“ beprotamyje... Tikruosius eilėraščius visą savo sąmoningą gyvenimą jis dėjo į stalčius, nes už juos galėjo gauti „honorarą, matuojamą metais“. Šiandien su žmona jie gyvena iš jo skurdžios pensijos. JAV LB Kultūros tarybos pakvietimas į Ameriką jam turėjo būti tarsi Dievo dovana — didžioji jo gyvenimo premija: atkreipė dėmesį. Kiek tokių skolų turi Lietuva. Šiandieniniai Lietuvos mylėtojai dalyvauja tuščių mugeje, statydami 100 mln. Lt. kainuosiančius Valdovų rūmus, kai vienas didžiųjų Lietuvos poetų į savo viso gyvenimo vakarą ateina apsiavęs basutėmis, nes kitokio apavo paprasčiausiai neturi. O kiek tokių bložių...

Esu girdėjęs, kad estai juokiasi iš lietuvių, esą katalikybė juos pavertė tuščiagarbais puošnių ritualų vergais. Nežinau, ar tai katalikybė, ar lenkų, kurie turi plikbajorių savybių, itaka, bet tiesa, kad Lietuvoje yra tos tuštybės: nors alkani ir basi, kad tik gražiai atrodyti prieš kitus.

Na, bet grįžkime į poezijos vakarą Čikagoje, kur su žmona Nijole Miliauskaitė katalikų Vytautas Bložė, be savo eilėraščių kiek plačiau papasakojo ir apie savo gyvenimą. Kadangi jis pirmą kartą buvo toks atviras, pasinaudojau proga ir pasiklausykime, poeto, pasakojančio apie save, tada gal geriau suprasime ir jo poeziją.

„Buvau suimtas ir aš, dar gimnazistas. Naktimis buvau tardomas. Kambaryje buvome sukimti kokia 15 žmonių, vyrai ir moterys kartu. Miegoti ant grindų. Vienai moteriai per tardymus sudaužė inkstus, ir ji nakcia, per mie-

gus šlapindavosi. Rytais mano paltas būdavo šlapias.

Mane mušė kumštis į dantis, bet keistai mušė, kas iki šiol man lieka mįslė. Mušė Šeduvos milicijos viršininkas, pavarde Rotomskis. Buvo kalbama, kad tai tuometinio sovietinio užsienio reikalų ministro Rotomskio broiis. Nežinau, ar tai tiesa. Jisai siaubingai kitų enkavedistų aki-vaizdoje užsimodavo trenkt man į veidą, ir aš galvodavau: viskas, leks man tie akiniukai šipuliais, ir akis stiklai sužeis... Bet užsimojus iš juosmens, kumštis netoli veido staiga sulėtėdavo ir visai neskandžiai per dantis suduodavo. Ant lūpų iš vidaus teliko mėlynai vargonai, kaip tada juokdavomės.

Buvo jau sudaryta byla, ruošėsi mane perduoti į Panevėžio kalinimą, bet staiga, ryšium su pirmosiomis karui pasibaigus spalio revoliucijos metinėmis, atėjo įsakymas nepilnamečius nusikaltėlius, jeigu jie nepadarė sunkaus tarybinio požiūriu nusikaltimo, paleisti.

Ir eilėraščių Čikagoje Vytautas Bložė skaitė senus, tik sovietiniais laikais nespausdintus: „Šiandien aš skaičiau eilėraščių, panašius į mano dainas, nors daug kas nežino, kad tai mano dainos, nes pagrindinis mano slapyvardis būdavo 'liaudies dainos žodžiai'. Jos skambėjo kaip tremtinių ir partizanų dainos“, — kalbėjo poetas.

„Daugelis eilėraščių „iš stalčiaus“ pasirodė jau *Sietyno* žurnale, kurį leido Jakima-vičius, Kuolys, Gasiliūnas. Jau nepriklausomybės metais tebetesiau „iš stalčiaus“ eilėraščių ir spausdinau jau tiesiog savo asmeniškam malo-

Šiaulių Varpai nuskambėjo visoje Lietuvoje

Algimantas A. Naujokaitis

Lietuvos Rašytojų sąjungos klube pristatytas Šiauliuose leidžiamas šiemetinis literatūros almanachas *Varpai*, rašytojo Kazio Jankausko įsteigtas 1943 m. Šis svarus, 252 psl. leidinys iš kitų išsiskiria tuo, kad spausdina gana daug išeivijos rašytojų kūrybos. Tarp kitų šiemetinio almanacho autorių — Jurgis Jankus, Kazimieras L. nas, Bronys Raila. Apie lietuvių literatūros būrėlį Vokietijoje rašo Arthur Hermann. Varpų viršelį puošia taip pat išeivijos dailininko, dabar gyvenančio Vilniuje, Kazio Varnelio tapybos darbas „Paslaptingas mazgas“.

Vakare geriausių kūrinių autoriams buvo įteikti apdovanojimai. Laureatais tapo Juozas Aputis, Eugenijus Ališanka ir Leonardas Gutas-kas. Prizai įteikti Onei Baliukonei, Alfonsui Maldoniui ir Viktorui Rudzianskui.

Plačiau apie šiuos metų *Varpų* laidą kalbėjo jų vyriausiasis redaktorius Leonas Peleckis-Kaktavičius, vakare dalyvavę rašytojai.

Almanachas pradėdamas prozininko, A. Vaičiulio premijos laureato J. Apučio ese „Atminties pasvaistės“. Pasak redaktoriaus L. Peleckio-Kaktavičiaus, tai rašy-

tojo įdomi, gili įžvalga į lietuvių literatūros dabartį, vertinimas. Kokią beletristikos duoną užminke ir iškepe talentingiausia mūsų dienų proza, kaip ji elgiasi kasdienybės sumaištyje. Apie tai skaitytojai sužinotų, perskaitę šį nedidelį, bet įžvalgomis imlų J. Apučio kūrinių.

Varpuose išspausdintas pasakutinis prieš mirtį poetės Juditos Vaičiūnaitės pasikalbėjimas su almanacho redaktorium. Pasak jo, J. Vaičiūnaitės tame pokalbyje pasakoti žodžiai, „Laisvės sąlygomis mano poezija būtų buvusi kitokia“, — tik patvirtina jos talentą, kūrybines galias. Kitaip dabar priimi tame pokalbyje išsakytus ir jos atsiminimus, vertinimus ir prognozes, tarp kurių išreikštas įsitikinimas, kad ir 21 amžiuje poezija išliks. Kaip ir šios eilutės iš almanache spausdinamų J. Vaičiūnaitės eilėraščių:

*Kaip švinta
Kaip tviska pavasario oras,
negali iširti
plonytė gija, spindulys ar
styga,*

*tik sušlapus
šviesa lietuje,
amžinoji šviesa iš anapus.*

Almanache taip pat spausdinamas rašytojo ir dailininko L. Gutauskas naujas mažasis romanas *Raudonoji jūra*, o taip pat jo apmąstymai apie literatūrą ir gyvenimą.

Redaktorius L. Peleckis-Kaktavičius apgailestavo, kad dėl vietos stokos šioje almanacho laidoje buvo galimybė išspausdinti tik dalį J. Jankaus romano *Negyventų dienų* našta. Tačiau redaktoriaus nuomone, romano pradžios intriga, be abejo, sudomins ne vieną šio rašytojo kūrybos gerbėją. Galgi kas ima ir išleis šį romaną atskira knyga? Dar vieną ištrauką, berods, jau rengiasi spausdinti kitas storasis literatūrinis žurnalas *Metai*.

Šiuolaikiška almanache išspausdinta rašytojo Raimondo Kašausko proza — pasaka — nepasaka „Jonikas ir Elefantas“. Tokios pasakos — ne pasakos herojų neretai bevelinami net nepastebėti. Užverti paskutinią šio kūrinio puslapį, o prieš akis — prie kapinių tvoros sėdintis ir žiurintys į praskrendantį lektuviuką žmonės, neabejojantys, jog aukštai sėdintis nežino ir neįgalvoja, kas yra apatijoje, po jų kojomis.

„Gera knyga ta, kurią skaitydamas, sakai: ją pats norėčiau parašyti“, — teigia poetas Eugenijus Ališanka atsakydamas vėli į L. Peleckio-Kaktavičiaus klausimus. Jis kalbina ir kitą poetą — Alfonsą Maldonį.

Taigi, šioje *Varpų* laidoje — keli redaktoriaus pasikalbėjimai su rašytojais. Vakare kalbėjosi O. Baliukonė, E. Ališanka sakė, kad L. Peleckio-Kaktavičiaus pateikiami klausimai — įdomūs, skatinantys rašytojus kūrybinį darbą, literatūrinę veiklą vertinti giliau, intymiau, asmeniškiau. Tai ypač ryšku pokalbiuose su J. Vaičiūnaitė, A. Maldoniui. Pasikalbėjimų vertę ir prasmingumą sustiprina greta spausdinami kalbinamų poetų eilėraščiai. Be to, šioje *Varpų* laidoje rasime taip pat O. Baliukonės, Erikos Drun-

gytės, Ričardo Šileikos, Viktoro Rudziansko eilėraščių, jais debiutuoja šiaulietis studentas Justinas Jurkaitis.

Bronio Railos artimieji *Varpams* patikėjo ligi šiol nespausdintus šio šviesios atminties mūsų tautiečio dienoraščius, rašytus 1938-1944 m. Į almanachą savo trumpu žodžiu — paaiškinimu tuos užrašus palydi Alė Ruta. B. Railos užrašai perteikia nuotaikas Kaune, artėjant karo grėsmei, vokiečių okupacijos metais, traukiantis į Vakarų nuo artėjančios antrosios sovietinės okupacijos. B. Railos užrašai bus tęsiami kitoje *Varpų* laidoje.

Įdomūs taip pat K. Barėno nuo 1961 m. pradėti ir humoru nuspulvinti užrašai „Kasdieniškos smulkmenos“. O tose „smulkmense“ — įdomios, reikšmingos mintys apie išeivijos gyvenimą ir nuotaikas, apie lietuvišką spaūdą, svetur jo leista savitą *Europos lietuvių*. Beje, apie savo „Kasdieniškas smulkmenas“ įžanginiame žodyje paaiškina ir pats jų autorius: „Kas tos smulkmenos iš tikro yra? Tai — vieno žmogaus savotiški užrašai. Rašo jis apie viską. Ką mato, skaito, išgirsta, pataria. Dienoraščiu tokio rašymo nepavadinsi. Tuose užrašuose autorius dažnai būna kritiškas dėl įvairių įvykių, net ir tokiomis atvejais, kai kiti, net autoritetingi, stengiasi tik glostyti...“

„Šiandien židikai nutykę, susirūpinę, suklusę. Žmonės pasidaliję. Arba skaito knygas, arba geria“, — sakė vietinė senolė. Ir visi laukia. Ko? Naujos Šatrijos Raganos... Kaip alkstantieji duonos. Kaip stebuklo. Todėl Šatrijos Raganos gyva. Atrodo, jos dvasia sklendo po židikus, ragindama žmones gyventi dorai, garbingai ir mylėti vienas kitą, — tai eilutės iš *Varpuose* spausdinamo Silvijos Peleckienės publicistinio rašinio apie židikuose gyvenusius mūsų rašytojos Šatrijos Raganos švietėjišką ir labdaringą veiklą „Baltųjų rožių šviesa“.

Visi pripažino, kad almanachas *Varpai* — įdomus, brandus literatūrinis leidinys, kuriame atsispindi ne vien Šiaulių krašto, bet ir visos Lietuvos literatūrinio gyvenimo pulsas. Dabar, kai sumažėjo mecenatų, paramą almanachui nutraukė Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas, leisti tokį solidų literatūrinį leidinį, pasak poeto A. Maldonio, reikia pasiryžio.

Beje, vakare, pasak L. Peleckio-Kaktavičiaus, buvo pristatyta dar viena itin originali „Knyga“, Kurioje... 22 saldainiai. Tai dar nepriklausomybės laikais Šiauliuose veikusių akcinės bendrovės „Rūta“ saldainių dėžutė.

— Jos idėja gimė beveik prieš porą metų, *Varpų* iniciatyva, tarp poeto Bernardo Brazdžionio ir almanacho svarbiausio remėjo-saldainių Nukelta į 4 psl.

Varpų redaktorius L. Peleckis-Kaktavičius. A. Žilino nuotr.

Verta pridurti, kad tą almanachą leidžia, jį redaguoja tik du pasiryžėliai — vyras ir žmona Peleckiai.

Beje, tą vakarą buvo pristatyta ir neseniai į Rašytojų sąjungos narius priimto vyr. redaktoriaus L. Peleckio-Kaktavičiaus nauja publicistikos knyga *Pasaulio pabaiga atidedama*. Tai pasakojimai apie Lietuvos laisvės kovų dalyvius, jų sušokusius likimus ir dvasios stiprybę.

— Mano tikslas buvo ne tik papasakoti tai, kas tikrai iškilu, bet ir pabandyti atskleisti, kas neretai tokiais atvejais paliekama parašėje, nutylima, — kalbėjo knygos autorius.

Kas kitų nutylima išryškino vakare kalbėjęs rašytojas L. Gutas-kas. Pasak jo, knygos herojai ne tik sugebėjo išversti, iškentėti kankinimus, išdavystes, bet ir atleisti. Bet kodėl tie kankintojai, okupantų taktininkai neatsako tuo pačiu? — klausė L. Gutas-kas, pridurdamas, kad ir dabar jie nelinkę prašyti atleidimo, o trokšta naujų aukų.

Vienai kankinimui ir tremtį pergyvenusiui senutei vienas tokių sakė, kad, atėjus laikui, ir dabar jis prikalto jai prie nugaros šiferio lakštą ir pėsčią vėl išvartytų į Sibirą. Iš tų, kurie žmones sovietmečiu teisė, kankino, nėra ko tikėtis atgailos, nes jie savyje jau prarado, pradžioje sąžinę, žmogiškuosius jausmus, sakė V. Sven-tickas.

Beje, vakare, pasak L. Peleckio-Kaktavičiaus, buvo pristatyta dar viena itin originali „Knyga“, Kurioje... 22 saldainiai. Tai dar nepriklausomybės laikais Šiauliuose veikusių akcinės bendrovės „Rūta“ saldainių dėžutė.

— Jos idėja gimė beveik prieš porą metų, *Varpų* iniciatyva, tarp poeto Bernardo Brazdžionio ir almanacho svarbiausio remėjo-saldainių Nukelta į 4 psl.

Poetas Vytautas Bložė (kairėje) su poetais — Kornelijum Jazbučiu ir Alfonsu Šešplaukiu-Tyruoliu Poetijos dienų renginyje Jaunimo centre. Jono Kuprio nuotrauka

Rašytojų sąjungos klube gegužės 4 d. septintąjį kartą pagerbti Varpų literatūrinės premijos laureatai ir pristatytas Šiauliuose leidžiamas literatūros almanachas *Varpai* šiuo metų numeris. Iš kairės Varpų premijos laureatai: Eugenijus Ališanka, Leonardas Gutas-kas ir Juozas Aputis. G. Žilinsko (Elta) nuotr.

Atminties pašvaistės

Juozas Aputis

Kai buvau pakviestas parašyti „Varpų“ almanachui, atmintis greitai prikėlė buvusį laiką — Lietuvos šiaurės vaizdus, išspaudusius vaikystės ir jaunystės akys. Į vakarus šiaurės Lietuvos pakraščiais traukdamasis ir puldamas ėjo karas. Gruodo suskirdintomis 1944 metų rudens naktimis žiojėjo dūmais pridengtos liepsnų šviesos. Artiau degė Kelmė, toliau — pabūklų griauđėjų draskomi Šiauliai, paslaptingas vaikystės miestas, esantis už šešiasdešimties kilometrų nuo tėviškes. Visas šitas kraštas į šiaurę nuo namų man ir tų pašvaistė nutviektas, ir visada buvo prisotintas šaltokos, rūstios, išminties ir paslaptingumo. Šiaulių kraštas — „mano šiaurės pašvaistė“... Štai mano rankose atsidadė „Varpų“ almanachas su išpūdinga karo metų „grafika“ — juodomis suspaus-tomis driužėmis iškloti puslapiai, juodos gulyklos, tiudinčios, kad naciai buvo atviresni už sovietų okupantus — nesibijojo dienos šviesoj parodyti savo cenzūros nuostatų. O štai ir pirmasis pasimatymas su Šiauliais: tėviškėje tada dirbau Balcų klube skaitykloje, buvau pasiūstas į kazi kokį seminarą. Iš to seminario neatsimenu nė mažiausios smulkmenos, užtat lyg kokia liūliuojanti muzika iki šiol tebeskamba pirmą kartą išgirstas klostet nuleidžiamo vandens garsas ir toks kutenantis chlorkalkių kvapas... Prie šito puikiojo garso neilgai trukus prisidėjo ir Šiauliuose nusipirkti pirmasis (jau ne ausinis, ne detektorinis!) dviejų lempų radijo aparatas „Tula“, dažnai dzeržgiantis balsu kartodavęs: „Oi riabina, riabinuška“... Dar akyse tebestovi knygynas, kur taip skaniai kvėpėdavo naujų knygų dažai ar klįjai. O dar prieš tai ir po to jaučiai kuto šiauliškio Kazio Jankausko romanų kvapniai ir nuotaikos, kurias skleidė traukiniai, gelžkelių stotelės ir tų stotelių herojai. O štai ir Petro Repšio mistiškasis Šiaulių vandentiekio

ALMANACHAS VARPAL...

Atkelta iš 3 psl.

fabriko „Rūta“ valdytojo Algirdo Gluodo pasirašius sutartį, kad poetas leidžia naudoti savo vardą arba slapyvardį „Rūtos“ gaminamų saldinių rinkinių įpakavimui, — paaiškino L. Peleckis-Kaktavičius.

Jis pridūrė, kad sunkiausiai sekėsi sukurti dėžutės apipavidalinimą, nes B. Brazdžionis, lankydamasis fabrike, išsakė nemažai reikalavimų, ir visus juos profesionaliai atlikti, apipavidalinti įpakavimą pasirodė ne taip paprasta. Dėžutės projekto užduotis apkelia kelias apipavidalintojų studijas, buvo sukurta per 30 variantų, kol galų gale idėją pavyko įgyvendinti apipavidalintojui iš Latvijos Karliui Kriekiui. Taip atsirado gražios, šokoladinės spalvos ir knygos pavidalo lietuviškų saldinių dėžutė, kurios viršelyje — B. Brazdžionio vaikystės nuotrauka ir specialiai ta proga parašytas Vytes Nemunėlio ketureilis:

*Aš meškiukas Rudnosiukas
Akmenukų nekrantau.*

Aš kramtau saldainį

*„Rūtos“,
Siūlau paragaut ir tau.*

bokštas!.. Pamatęs tą bokštą jo mene ir išgirdęs, kaip ir ką apie jį dailininkas pasakoja, pamaniau: štai gražus raktas į gyvenimo ir kūrybos santikos namus. Tai atminties galia prikelti mirusį laiką. Savo talpyklose atmintis suspaudžia tai, kas tave nokino, ugde, ką išleidai į savo dvasios namus. Skaudžią netekties akimirką iš tų talpyklų ima veržtis gyvybingieji lašai. O didžiausia netektis juk yra prabėgęs laikas, ir tų lašų atgaivintas kūrėjas prikelia tai, kas buvo užsimetę.

Atminties talpykloms atsi-verti dažnai padeda visuomenės ir valstybės pervartos. Tokiam atsivėrimui galingas postūmis buvo ir naujoji Lietuvos nepriklausomybė. Gal kokie dveji metai prieš jos paskelbimą ir dar keleri po paskelbimo buvo pažymėti realybės plūstelėjimu į atsiminimų beletristiką. Gal kas ir yra suskaičiavęs, kiek tremties, kalėjimų, lagerių atsiminimų knygų iki šiol išleista ir kiek jų tapo jau primiršta, tačiau nė vienas vyresnio amžiaus žmogus nepamirš to išpūdzio, kurį klaidų realybės žaibu iškėlė Dalios Grinkevičiūtės „Lietuviai prie Laptevų jūros“, išspausdinti daugiau kaip prieš dešimtį metų. Šis žmogaus šauksmas, išsakytas ir užrašytas prislopintais žodžiais — tai tarsi įrodymas, kokie stiprūs esti namai, kai jie pastatomi iš tikros, gyvos medžiagos ir kai jie apgyvendinami nuskaidrėjusios dvasios. Šis kūrinys taip tobulai sukurtas, kad apie jį bangu ir kalbėti. Buvo ir daugiau stiprių atsiminimų prozos žodžių, ir pirmiausia čia minėtinas Antano Kryžanauko „Už ką?“. Panašiomis temomis mėgino rašyti ir vienas kitas profesionalas rašytojas, tačiau bemaž visi tokie raštai atrodė tarytum negyviai. Plūstelėjusi laisvė atvėrė anksčiau užrakintas tikrovės duris, bet toji tikrovė kūrybos pastate jautėsi nejaukia, o iš šalies atrodė naiviai. Tikras yra tas drabužis, kurį nepastebimai tau užvelka laikas, ir nebėra čia labai svarbu, ar jis pasiūtas grynai iš tikrų tavo patyrimų, ar iš gebėjimo ir Dievo dovanos kitų patyrimus skaudžiai išleisti į save.

Iš nelaisvės į laisvę išėjęs žmogus dažnai nę nepajunta, kad ji pažadino ne tik gražiąją kilniąją jo prigimtį, bet ir šėtoniškąją, kuri už pirmąją dažnai būna stipresnė. Kol visokios institucijos teoretizavo laisvojo gyvenimo modelį, šė-

Juozas Aputis.

toniškosios jėgos, kurių bene daugiausia užsiveisia valdžios užkaboriuose, sparciai ėmėsi savo praktikos darbų ir literatūra, ypač proza, sutriko, griebėsi šio ir ano, bet vis nesisėkė pataikyti, patraukti į savo pusę. Imta pykti ant skaitytojų, ant visuomenės, kuriai meno nebereikia, nebereikia nė literatūros, priekaištauta, kad valdžia nesirūpina kultūra. Kartais darydavosi panašu, kad valdžiai reikia imtis vieno svarbaus darbo — uždrausti! Uždraustų ir tada mokėtume landžioti pro tų draudimų plyšius... Vienas kitas rašto žmogus toje suirutėje landą rado greitai. Matau, kaip niekšelis gudriai daro pinigą, prievartaudamas ir smaigdamas kitus, tai šitokius dalykus ir užrašau, paskanindamas kokiomis nors bekelnėmis scenelėmis (po galais — ir sovietų laikais tikrovės lovoje niekam nebuvo prisakyta miegoti užsivilkus vatines kelnės!). Tikrovės suirutė, grėsmingai didėjanti dėl ideologų ir teoretikų nemo-kėjimo tos tikrovės sumodeliuoti taip, kad ji būtų ne vien plika teorija, butaforinio, atgrasaus, numoralinto meno vertimasis į vadinamąją kultūros apyvartą gerokai sumaišė galvas ir tiems, kurie apie literatūrą rašo, kuria ar taiko jau sukurtas teorijas. „Neina“ realybė į beletristiką, tai gal tos realybės proza ir nereikia?

Literatūrai apie dabartį pasakyti iš tiesų nežmoniškai sunku. Beje, ta dabartis ne tik Lietuvoje, ne tik pokomunistinėse visuomenėse, bet ir visoje Europoje, ir pasaulyje prieštaringa, iškrikusi, besiblaškanti. Vadinamoji globalizacija gresia tautoms prarasti savitumą, valstybių sąjunga visada turės stipresniųjų, norinčių, kad silpnieji jiems paklustų. Antai Čekijos prezidentas, persekiotas, kad norėjo savo kraštui laisvo europinio

gyvenimo, dabar savo žmonių protarpiais yra raginamas trauktis nuo buvusių idėjų. Materialinė, taip pat ir dvasinė sumaištis sukasi lizdą ne tik mūsų alksnyuose, bet ir kur kas didesniuose plotuose. Publicistai, ir tie dažnai su-trinka, beletristikai reikia tiesiog už galvos susiimti! Regis, kaip lengva buvo Kaziui Jankauskui: pūškčia, dūmina pro gelžkelio stoteles traukiniai, tempiantys ir geležis, ir anglis, ir žmones nepriklausomos Lietuvos gyvenimui...

Taip ir atrodo, kad lengva! Devyni prakaitai išmušdavo kiekvieną, sumaniusį iš gyvenimo molio iškepti meno duonos kepalą.

Taigi — kokią beletristikos duoną užminkė ir iškepė talentingiausia mūsų dienų proza? Kaip ji pasiėlgė kasdienybės sumaištyje? O štai kas: apsiraminio, leisdama atminčiai atsirinkti tai, kas giliausiai ir tvirtiausiai nugulė jos saugyklose. Prisimeni Leonar-do Gutausko romaną „Vilko dantų karoliai“ — iš atminties stalčių ištrauktus tikrovės, išgyvenimų ir kūrimo galios puslapius. Tokie kūriniai tiesiog negali būti matuojami nei praeities, nei dabarties tikrovės matavimais. Kūrinio sukeliamojo išpūdzio prasme čia turime tą patį atvejį, kurį turėjome skaitydami D. Grinkevičiūtės „Lietuviai prie Laptevų jūros“. Yra daiktas, ir viskas. Ir romano tėvas su sovietinio lagerio pasakojimais, ir babytė, ir upė, ir armonika čia taip prisotinti ir to laiko, ir to laiko suvokėjo — autoriaus — energijos, kad jos bangos rezonuoja su kiekvieno mūsų patirtim, o gal geriau — prigimtin. Prisiminimų srautu autorius tikrovei įpučia tokią gyvybę, kad ji ima egzistuoti jau atskirai, atplyšusi nuo realiosios. Nesunku įsivaizduoti, kaip smagu turi būti autoriui, galinčiam tai padaryti! Tad ar jam reikia kvaršinti galvą dėl negalėjimo susidoroti su tikrove dabartyje? Jis gali skaudžiai ją išgyventi vaikščiodamas Vilniaus ar Kauno gatvėmis, žiūrėdamas į Merkio upę pro pirkios langą Džukijos Mardasave, tačiau tą tikrovę jis užkloja savo kūrybos drobule. Ir po ja, jaučiame, nėra šalta.

Skaudžiai mums kalbejo Antanas Ramonas romane „Prąjusios vasaros debesys“, o jo apysaka „Mikelis“ ar tik nebus viena aukštųjų mūsų prozos viršūnių, kur įkopė tikrovės gniuždoma išmintis ir kur žmogus iš skausmo negalėjo išspausti ašarų.

Su gyvąja tikrove tikrai kalbėjosi, ją meistriškai išrašė Ričardas Gavelis „Jauno žmogaus memuaruose“, apsakymuose, galbūt ir „Vilniaus pokeryje“. Gebėjimo užmanti

Almanacho Varpa laureatai, prizininkai ir redakcijos bendradarbiai. Iš kairės — poetai A. Maldonis, E. Ališanka, O. Baliukonė, red. L. Peleckis-Kaktavičius, prozininkai — L. Gutauskas, J. Aputis, mecenatas S. Bytauskas, S. Peleckienė, poeta V. Rudžianskas.

tikrovei logikos apinasrį Gave-liui galime tik pavydėti.

Labai tvirtai mūsų atmin-tin atgulė Jurgio Kunčino ro-manas „Tūla“ — autentiška, linksma ir graudi giesmė pa-tirties troškuliui, didingumui ir žmogiškoms silpnybėms, kasdienybės grožiui ir este-tiškam netobulumui.

Juozas Šikšnelis romane „Kryžiau žalio medžio“ liudija, kad tikras išgyvenimas, kai jis būtina šaukiasi kūrybos, nejučia pats pasirenka ir kal-bėjimo tonacijas, žodį ir sa-kinį, gražumą ir kokią nors būtiną vulgariybę.

Romualdas Granauskas naujų apysakų knygoje „Rau-donas ant balto“ tebekalba ypatingu savo balsu, suderin-tu absoliučios meninės klau-sos. Gyvenimas nebeatrodo toks baisus, pasijunti į jį bežiūrįs kaip į glaustos min-ties pasaką — viskas ten dai-liai sudėliota, pamatyta ir pasakyta. Ir vis čia kalta išganingoji atmintis, iš gau-

sybės smėlio gebanti sauja po saujos išplauti aukso grūdus.

Atminties prikeltus pavidal-us tvirtai į savo romanus „Žydų parkas“ ir „Nukirstų medžių šlamėjimas“ sumūrijo meistrišką profesionalo ranką demonstruojantis Grigorijus Kanovičius.

Bene stipriausiomis dabarti-nio gyvenimo prošvaistėmis nušviesta Rimanto Šavelio ro-mano „Šuo, vardu Trepsis, arba saulėleidis Baltijos ke-lyje“ atmintis. Iš netolimos praeities ir dabarties R. Ša-velis išbraižė reljefišką prara-dimų žemėlapi. Šitaip į mane ir pro mane ėjo gyvenimas, — tarytum sako autorius. Žmo-gus niekingai, gelbėdamas žmogų, nugalabija pagrindinį herojų šunį Trepsį, bet ir žmogaus gyvenimas panašus į šunio.

Herkaus Kunčiaus kūrybą (pirmiausiai galvoje turiu jo ramanus „Sparnų vaško urna“ ir „Barbarai šventykloje“) pa-

baigai pasilikau ne vien todėl, kad autorius jauniausias iš paminėtųjų. Jis įdomus ir dėl to, kad kūrybon suima kitokią realybę, jo tikrovė skiriasi nuo tos, kurią esame įpratę rea-lybe vadinti. Šio autoriaus ro-manų tikrovė labiau yra tai, ką apie ją manome, kas apie ją buvo pasakyta, kas ir kaip joje buvo nutapyta, sugrota. Taip sukuriamas savotiškas gyvenimo pavidalas iš jau ka-daise sukurtųjų. Jo herojai yra savotiškai prisisunkę jau buvusiosios kūrybos sulčių. Lietuvių beletristikoje tai ganėtinai nauja; galbūt susi-kalbėjimui dar reikėtų sudėti daugiau atpažįstamų ženklų. Bet ir dabar H. Kunčiaus tik-rovėje smagu pabūti.

Tai šit kaip: atminties pašvaistės, blyksnės dabar-tinėje mūsų prozoje, yra ganėtinai ryškios, jos ne vien kurti skatina, bet ir nuo-širdžiai glaustis prie to, kas kitų sukurta.

Lituanistikos tyrimo ir studijų centro archyvai

Lituanistikos tyrimo ir stu-dijų centro archyvai veikia gana sėkmingai. Malonu pa-stebėti, kad su kukliu biu-džetu tvarkomi, archyvai už-sienio lietuvių visuomenei bei mokslininkams iš Lietuvos yra labai reikalingi. Jau 2000-2001 metų lakotarpiu archy-vuose lankėsi ir savo moksliniams darbams, straipsniams į spaudą, rašomoms knygoms medžiagą rinko: Virginija Pap-lauskienė iš Kauno Maironio literatūros muziejaus domė-josi Gražinos Tulauskaitės kūrybiniu palikimu. Leonidas Ragas domėjosi savo tėvo a.a. Antano Ragausko straips-niais, ruošiant Antano Ra-gausko straipsnių rinkinį. Aušra Paulauskienė, Illinois universiteto doktorantė, rinko medžiagą savo moksliniam darbui. Šiaulių Pedagoginio universiteto profesorė Regina Kvašytė, dalyvavusi su pa-skaitomis mokytojų studijų savaitėje Dainavoje, rinko medžiagą archyve savo moks-liniam darbui apie Amerikos lietuvių organizacijų oficia-liųjų raštų kalbą, taip pat padėjo tvarkyti atskirus archyvų fondus, sudarinėjo pir-minius archyvo aprašus. Vil-niaus Pedagoginio universite-to profesoriai Juozas Skirius, Jonas Dautaras rinko me-džiagą savo rašomoms mono-grafijoms ir, remdamiesi archyvais, išleido keletą knygų. Vilniaus universiteto profeso-rius dr. Vytis Čiubrinskas rin-ko medžiagą apie lietuvių et-nografiją. Dr. Dalia Kuizienė iš Kauno Maironio mu-ziejaus domėjosi egzodo lite-ratūros palikimu, Vokietijos DP laikotarpio literatūra. Vy-tauto Didžiojo universiteto doktorantė Daiva Dapkutė rinko medžiagą apie išeivijos jaunimo organizacijas. Žur-nalistė Audronė V. Škiudaite domėjosi imtynininku Karoliu Požela, archyvo periodikos skyriuje rinko medžiagą savo tolimesniam darbui *Draugo* dienraštyje. Kraštotyrininkas Algimantas Rėklys domėjosi J. Balio išleistomis knygomis ir rankraščiu. Br. Vaškelis — Vytauto Didžiojo un-to profe-sorius, domėjosi Lietuvos dra-mos teatru Vokietijoje 1945-1949 m. Sigitas Žilionis rinko medžiagą apie lietuviškas ra-dijo laidas JAV. Ernestas Lukoševičius, žurnalistas iš Lietuvos, rinko medžiagą apie lietuvių krikščionių demo-

Prof. J. Skirius (iš kairės), S. Miglinienė ir prof. J. Dautaras Li-tuanistikos tyrimų ir studijų centre, Čikagoje.

kratų sąjungą JAV 1945-1990 m. Taip pat LTSC archyvais naudojasi kun. Rimantas Gu-delis, ieškodamas medžiagos savo doktoriniam darbui tema „Susitaikymo procesas Lietu-vos katalikų bažnyčioje“.

Archyvai daug pasitarnauja lietuvių išeivijos informacijos priemonėms, radijui, televizijai, nepaisant, kad šiuolai-kinės kompiuterinės technikos amžiuje visi informaciją gali gauti iš internetinių puslapių. Dažnai archyvo paslaugomis naudojasi ir dabar atvykę iš Lietuvos, nes pasiilgsta lietu-viško žodžio, spaudos, vai-kiškų knygelių ir t.t. Muzikai dažnai miklina rankas, pasis-kolinę iš muzikinės bibliote-kos natas, o atvykę atlikėjai džiaugiasi, jei randa pa-mirštus Lietuvoje kūrinius.

Muzikologijos archyvą nau-dojosi Laura Sarpalytė iš Vil-niaus muzikos akademijos, rinkusi medžiagą savo magis-tro darbui apie dirigentą Vy-tautą Marijošių. Ina Bertu-lytė-Bray iš Seattle domėjosi savo tėvo-muziko Juozo Ber-tulio palikimu ruošiamai mo-nografijai. Birutė Mockienė lankėsi archyve, rinkdama gaidas Pal. Jurgio Matulaičio misijos choro repertuarui. Klaipėdos muzikos akademi-jos profesorius Algis Zaboras iš muzikologijos archyvo fondų parengė lietuviškos chorinės muzikos chrestomatiją. Surin-ko medžiagą ir parengė pirmąjį rankraštį Algirdo Bra-zio monografijai.

Meno archyvai dažnai pasi-tarnauja parodų ruošimui,

straipsnių ar buvusių daili-ninkų parodų aprašymui ir kita informacija, kuri prieina-ma visiems lankytojams.

Archyvai veikia, Lituanisti-kos tyrimų ir studijų centro bendradarbiai maloniai patar-nauja lankytojams, suteikia informaciją interesantams.

Skirmantė Miglinienė
LTSC archyvų direktorė

LIETUVIAI KLINIKINĖS ONKOLOGIJOS SUVAŽIAVIME

37-tas „American Society of Clinical Oncology“ suvažiavi-mas įvyko San Francisco mieste (California) gegužės 12-15 d. Karmanos vėžio cen-tro direktorius ir Wayne vals-tybinio universiteto Detroite medicinos profesorius Vainu-tis Vaitkevičius turėjo du pranešimus apie išsiplėtusio ka-sos vėžio ir pilvo bei pūslių vėžio gydymą. J. Kairys, J. F. Laucius ir S. Petrauskas buvo kitų pranešimų bendradar-biai, o P. L. Arlauskas buvo Vaitkevičiaus bendradarbis. Jonas Nemunaitis, vadovaujās „US Oncology“ firmai, turėjo kelis pranešimus apie naujų vaistų klinikinius bandymus. Pfizer firmos vaistai C1-1033 ir C1-944, kurie buvo bandomi Nemunaitio, atkreipė didelį viso pasaulio gydytojų dėmesį. Pfizer firmos vėžio tyrimų sky-riaus informacijos specialistė Birutė Januškaitė buvo Pfizer parodos pristatytoja.

Saulius Šimoliūnas